

Campsentelles, 3
1998

CENTRE D'ESTUDIS SANTFOSTENCS
AMICS DE CABANYES

El mestre
Baldomero
(1921-1994)

FRANCESC XAVIER
ROVIRA I CUNI

Durant la vida, sobretot a la infantesa, hi ha alguns moments que ens són agradables de recordar i en els quals se'ns poden haver fet presents certes persones que generosament ens hagin donat tota la seva bonhomia; el mestre Baldomero n'era una d'elles. Molts que el vàrem conèixer coincidim que era un home bo, una persona humil, cordial i entranable; particularment el recordo amb especial afecte per l'amistat que ens tingué a l'avi Joan, al pare i a mi. Com a tants, em va saber molt de greu la seva mort, el dia de Reis de 1994.

El Ball de Gitanes era i és en Baldomero. Continuador de la tasca dels mestres Virat (de Martorelles de Dalt) i Cisco Mero (de Martorelles de Baix), va fer de les Colles del nostre poble les millors del Vallès, deixant-hi un estil i una qualitat propis i perdurables. Des l'any 1946 fins al 1989 les Colles de Martorelles lluïen allà on actuaven. Moltes famílies d'avis, pares i fills vam ballar tenint com a mestre en Baldomero. El Ball

de Gitanes era, després de la seva família, la seva il·lusió i el seu pensament; així s'expliquen els tips de venir des de casa seva de Sabadell en bicicleta per assajar, la seva entrega i dedicació i, sobretot, la seva paciència.

Benvolgut mestre Baldomero, des d'aquí el meu senzill record i homenatge. I tal com diu la Lolita de la biblioteca de Martorelles: «segur que ara al cel, els àngels ballen Gitanes».

Baldomero Costa Oliveras (1921-1994)

En Baldomero nasqué el 5 de novembre de 1921 a Martorelles, a Can Rana (avui Can Batllori), fill d'en Joan de la mateixa casa i de la Carme de l'Hostal de dalt el poble; batejat amb el nom de l'avi patern, fou el fill gran, amb tres germanes: la Teresa, la Maria i la Carme.

Els seus pares feien de pagès, portant una peça de terra al Pla de Besòs; però anys més tard es traslladaren a viure a Badalona on

la seva mare va obrir una granja de llet i el seu pare treballava de pescador. Aquesta activitat de mar portà pare i fill a marxar cap a Eivissa durant el 1932 per a pescar esponges i coral fent de submarinistes.

Pocs anys després tornaren a Martorelles per a instal·lar-se on actualment hi viu la seva germana Carme. L'any 38, però, va morir el seu pare de malaltia; això provocà que en Baldomero no hagués d'anar a la guerra ja que, en tenir tres germanes més petites, va haver de fer-se càrrec de la seva família en ser-ne l'únic home.

Des d'aleshores realitzà diferents feines: de pagès al seu terreny a Besòs, transportista en carro per a Can Minguet, o treballant a la botiga de comestibles que hi havia davant d'on vivien; però arribat l'any 42 va començar a fer de manyà a Sabadell, anant i venint cada dia en bicicleta, fent telers per a l'empresa «Gregori Germans», feina que realitzà durant 39 anys perquè era un treball més segur que d'altres i es cobrava més.

Celebraren el casament amb la Sra. Rita Galobardes Musoll el 16 de juliol de 1949 a l'església de Santa Maria de Martorelles i es van quedar a viure al pis de Can Pau Subirà (a Martorelles, davant de Can Lau), fins el 1952, que es traslladaren a Sabadell per motiu de la feina.

Tingueren dos fills: en Joan i la Montserrat –la que ens interpretava al piano les peces del Ball de Gitanes als assajos a Can Singla la segona meitat dels anys 70–. Més tard vingueren quatre néts: en Jordi i la Marta (fills d'en Joan) i la Maritxell i la Cristina (filles de la Montserrat).

Cal destacar el conegut aspecte de bon ciclista del mestre Baldomero: durant molts anys utilitzà la bicicleta per anar a treballar i per venir a assajar les Colles a Martorelles. Com anècdota comentarem que un dia la seva família va anar en cotxe a Andorra mentre que ell ho féu en bicicleta, sortint no gaire abans però arribant-hi més aviat.

Entrat l'any 1981 es jubilà,

quedant malalt doncs la pols del ferro se li havia posat als bronquis. Finalment, morí el 6 de gener de 1994, restant enterrat a Martorelles.

En Baldomero, mestre de Gitanes a Martorelles (1946-1989)

El mestre Baldomero començà la relació amb el Ball de Gitanes a principis dels anys 40, com a ballador a Martorelles de Dalt, a les Colles de Grans i Casats, amb en Josep Castellsegués de mestre (abans de la guerra ho fou en Virat de l'Hostal).

El 1946 s'incorporà a les Colles de Martorelles de Baix per assajar en principi als Petits, ja que com hi ballaven les seves germanes l'avisaren per a fer-li consultes i ja s'hi quedà. Així, seguí la tasca a les Colles de Baix dels mestres Esquirol, Anselm Rifà i Quim de Ca la Madalena – a més del mestre Cisco Mero, que ho fou abans de la guerra–.

Del 1947 al 1950 el mestre

En Baldomero de petit amb les seves germanes Teresa (costat) i Maria (a coll d'una tia àvia que vivia amb ells)

En Baldomero de jove amb la seva bicicleta

El mestre Baldomero i la seva esposa Sr. Rita, a principis dels anys 80

Any 1944. Colla de Casats de Martorelles de Dalt (a la dreta, a la fila d'homes, en Baldomero com a ballador)

Any 1946. Les balladores de la Colla de Petits de Martorelles de Baix, amb el mestre Baldomero entre elles

Baldomero va renovar a Martorelles de Baix les Colles de Grans i Petits. Amb ell sovint es guanyà el Concurs de Granollers de Balls de Gitanes del Vallès, a més de tornar a ballar a Madrid l'any 1950, com a conseqüència del bon record que s'hi deixà per l'actuació el 1946, una altra vegada amb gran lluïment; també cal destacar la ballada a la plaça Sant Jaume de Barcelona, l'any 47, en honor de la senyora Eva Duarte de Perón i d'en Franco.

Seguint a una etapa de tres anys de no haver-hi Colles a Martorelles de Baix (del 1951 al 1953), se'n tornà a fer una de Grans del 1954 al 1957. Fou un grup molt nombrós, que també portà el mestre Baldomero, i que seguí guanyant concursos a Granollers i Mollet, a més d'altres històriques actuacions a la Fira de Barcelona i a Girona per la Diputació.

El 1958 no hi hagué Ball de Gitanes a Martorelles; en canvi, el mestre Baldomero aquest any assajà els de Santa Perpètua –els balladors d'aquest poble l'anaren

a buscar perquè els ensenyés–.

L'any 1959 el mestre Baldomero rebé un homenatge del poble i del Ball de Gitanes de Martorelles a la sala, on hi actuaren una Colla de Veterans que es creà a l'efecte i la nova de Grans que es formà i durà fins al 1961. Ell va fer la Polka dels Coets, a més d'altres detalls, com el de deixar els tapaboques a terra per tal que servissin de guia als balladors.

Fins a l'any 1970 de moment no tinc constància que es tornessin a fer Colles a Martorelles: es crearen grups de Grans i Veterans, recordant-se entre la població com el «Grup Quatre Barres» (clarament amb certes influències polítiques).

De nou, el 1976 es tornaren a fer dues colles: Grans i Veterans, a les quals se'ls afegí la de Petits l'any 1977, totes dirigides pel mestre Baldomero. Ell també assajà les Colles del 78 al 84: cada any amb dos grups de Petits i Grans, i el 83, amb un de Veterans per a la Trobada de

Any 1950. Colla de Grans de Martorelles de Baix amb el mestre Baldomero al mig de la fila de balladors.

Colles del Ball de Gitanes del Vallès al nostre poble.

Durant el bienni 1985-86 van seguir havent-hi dos grups, de Petits i Grans, però ja no ens assajava el mestre Baldomero. Sigui perquè deia que ja era massa gran o per certes di-

ferències personals, aquests dos anys va plegar del Ball de Gitanes de Martorelles, però tornar a ajudar als assajos de les Colles de Santa Perpètua de Mogoda.

A l'estiu de 1986 els balladors ens vam reunir i decidirem

Any 1954. Colla de Grans de Martorelles de Baix amb el mestre Baldomero al mig de la fila de balladors.

anar a buscar al mestre Baldomero a casa seva perquè ens tornés a assajar, i el bon home, com no, ens digué que sí. Així, l'any 1987 començava la seva darrera etapa dins les Colles de Martorelles, que acabà el 1989, any en què es retirà de-

finitivament, havent-hi durant aquest trienni, dos grups, Grans i Petits, amb un de Veterans l'any 88 que es formà per a la ballada local de la roda d'actuacions de la coordinadora de Balls de Gitanes del Vallès.

El Bolero de Martorelles (1975, escrit inèdit del mestre Baldomero)

A continuació es transcriu literalment aquest escrit del mestre Baldomero sobre el Bolero de Martorelles que ell va recuperar l'any 1975 (no vull fer-ne consideracions per respecte a ell i per no allargar-me més).

The image shows a handwritten musical score for a piece titled "El Bolero de Martorelles". The score is written on ten systems of staves, each system containing a treble and bass clef staff. The music is in 3/4 time and features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. The score is enclosed in a rectangular box. At the top of the first system, the word "Bolero" is written in a decorative font. At the bottom of the last system, the word "Fin" is written. The notation includes various musical symbols such as clefs, time signatures, and dynamic markings.

EL BOLERO DE MARTORELLES

(Dansa popular catalana)

Lema: Una joia vallesana

ELS ANTECEDENTS

D'acord amb les opinions de les persones més velles d'aquesta població vallesana, aquesta dansa, avui recuperada pel que escriu això, és molt antiga, i ho és tant que, segons ells, ultrapassa la de les clàssiques Ballades de les Gitanes del Vallès.

Ho creiem molt possible, ja que en Joan Amades quan parla de la indumentària dels que ballaven el Ball de Gitanes i relaciona la seva roba espellifada amb la dels zíngars o gitanos autèntics, arribats a la nostra terra vers el segle XV, diu que la nostra gent tractava d'imitar aquesta gent forastera de les caravanes i els campaments «volent figurar gents de terres estranyes i diferents de nosaltres» (Costumari Català, p. 37 del vol. II). Més endavant, i corroborant això, el mateix Amades és quan en parlar dels «espectacles de ball de plaça», diu que els balls de Gitanes estaven «generalment formats per diferents danses encadenades i aplegades fins a

constituir conjunts força variables, fosos sota un nom genèric que comprenia aplecs molt distints, tant en la forma com en el detall» (Costumari esmentat, p. 45 del v. II).

Algunes persones d'edat de Sta. Maria de Martorelles ens han manifestat també que, en determinats moments del Ball de Gitanes que es balla en aquesta població, hi veuen clarament les influències d'aquest «bolero» que presentem. El que això escriu ha de fer constar que, com a mestre de dansa, s'ha documentat sobre el nostre popular Ball de les Gitanes del Vallès, esbrinant que, antigament, a més de les quatre parts clàssiques en què es divideixen (sense tenir en compte el pas doble de salutació), com són la Catxutxa, Contradansa, Jota i Xotis, n'hi havia una altra anomenada Entrada, i per tant al començament del conjunt, de la qual no ha pogut conèixer mai la característica musical. Ens diuen que aquesta part estava també molt influenciada pel nostre «bolero».

Fem constar sincerament aquí que la tasca de recuperació d'«El

Bolero de Martorelles», pel que comporta de refer i confegir els elements d'aquesta dansa, ha estat laboriosa i certament difícil, per tractar-se d'uns acords i compassos facilitats de memòria i fragmentàriament per diverses persones desconexades del solfeig, mereixent després la seva total aprovació. En realitat, no podem permetre que es perdi aquesta dansa, ja mig oblidada i en perill de desaparèixer, tenint oportunitat de recuperar-la.

Sense poder precisar cap data d'origen, insistim que aquesta dansa popular és més antiga que les Ballades de Gitanes del Vallès de Martorelles, sens dubte una de les primeres poblacions on aquestes tingueren lloc pel tipisme que encara conserven. El mateix Amades en publicà un aspecte amb un dibuix del seu Costumari esmentat, p. 82 del v. II.

Martorelles, població del nostre Vallès Oriental, s'ha desglossat en dues poblacions amb els noms actuals, conservant tot el seu tipisme, principalment a la part alta.

L'església parroquial recull elements romànics. I a la plaça de la vila hi ha les despulles d'un vell lledoner que, inexplicablement, cada any treu fulla i, a l'entorn del qual, encara el ballen les danses populars més estimades, seguint l'antic ritual d'abans, quan es ballaven les que donaven culte a la Naturalesa, a la Vegetació i a la Fecunditat.

ALGUNES CARACTERÍSTIQUES

Aquesta dansa hauria de ser ballada amb 12 parelles; la major part dels punts s'han de ballar «amb peu pla».

És indispensable que els balladors reuneixin unes condicions físiques excepcionals, com també han de ser bons coneixedors de la tècnica de les nostres danses populars en general, ja que en certs moments de la dansa, al mateix temps que fan un salt, han de bellugar repetidament els peus, és a dir, fent amb ells el que és conegut per «tercerilles». Altres punts d'aquesta dansa són

«la camallada» i «l'estisora doble», aquest darrer, ja incorporat per algunes poblacions al seu Ball de Gitanes.

Un important aspecte d'aquesta dansa, com ja hem deixat entreveure, és el seu caire fort i viril. Però més que un caire viril, podríem dir també molt mascle i ferreny, i en algunt moment sens dubte com una dansa de guerrers, és a dir que tot d'una pren l'aspecte de les danses guerreres rituals del País Basc, quins dansaires actuen brandant un pal mentre evolucionen, el qual simbolitza una llança.

Malgrat que a vegades hem fet algun assaig d'aquesta dansa, per tal de poder realitzar algun dia la seva interpretació, podem dir que és completament inèdita a la nostra terra. I és que l'assaig de les Gitanes ha tingut prioritat, sempre per exigències del temps. En una època d'aquestes la sorpresa del que això escriu fou gran en veure actuar un esbart de danses del País Basc, concretament el Grupo de Danzas Oinkari, els

quals en una de les seves danses d'un caire marcadament guerrer, a través del seu desenvolupament, els balladors feien un salt i després un punt molt característic, quin conjunt es correspon exactament a un determinat moment del nostre «bolero» i que nosaltres coneixem amb el nom de «l'eixancarrada». No creiem pas que això sigui completament casual ja que els prehistoriadors han parlat sovint d'influències bascoïdes a la nostra terra, conservades encara en els topònims existents, al mateix temps que per aquest motiu, tal vegada no seria difícil acceptar el seu rastre en relació amb les èpoques reculades del seu substrat preromà en algunes comarques.

No creiem que aquesta dansa tingui res a veure amb els «boleros» mallorquins. Per altra banda, tant la mateixa Gran Enciclopèdia Catalana com el Diccionari Català-Valencià-Balear, ens informen clarament que aquest bolero és una dansa d'origen popular andalús. Potser en les mateixes èpoques que arribà a Mallorca, vin-

gué també a la nostra terra i es barrejà amb elements d'alguna dansa autòctona molt més antiga encara, i quin resultat fou el «bolero» tal i com el coneixem actualment. Sigui com sigui, creiem que aquesta dansa és tot un document del nostre folklore.

La seva execució coreogràfica va d'acord amb les característiques esmentades abans. Com és natural, el que això escriu, creu poder assumir aquesta important responsabilitat. S'adjunta un full amb la partitura musical per a piano.

Baldomero Costa Oliveras, 1975

LA SEVA EXECUCIÓ

La part musical hauria de ser a càrrec d'orquestra.

Any 1956. El mestre Baldomero acompanyant la Colla de Grans de Martorelles a la marxa d'Entrada

AGRAÏMENTS

Aquest article ha estat possible gràcies a la Sra. Rita Galobardes Musoll –vídua del mestre Baldomero– qui, amb gran amabilitat, m'ha atès i ajudat en tot.

Així mateix, agraeixo sincerament a les següents persones el fet que m'hagin cedit fotografies o explicat aspectes diversos sobre el Ball de Gitanes tant de Martorelles de Baix com de Dalt, amb tot el qual han fet possible aquest escrit:

Vicenç Castellsegués (ACS)

Lluís Cifuentes

Àngela Godo

Magdalena Milà

Joan Molist

Mercè Oliveras

Montserrat Riera

Anselm Rifà (ACS)

Lola Rifà

Maria Rifà

Isidre Rovira, el pare (ACS)

Josep Rovira (ACS)

Lluís Sendra

Jaume Sindreu

Mar Tuxuera

Carme Xicola

Any 1954. Colla de Grans de Martorelles de Baix amb el mestre Baldomero al mig de la fila de balladors.

Any 1960. Colla de Grans de Martorelles i en Baldomero

Any 1976. Les dues Colles de Martorelles, Veterans i Grans, amb el mestre Baldomero enmig, ajupit

Any 1979. Amb dos dels seus néts, el mestre Baldomero acompanya l'Entrada de la Colla de Petits de Martorelles

Any 1989. En Baldomero (dreta) amb la Colla de Grans de Martorelles, l'últim any que en va fer de mestre